

בעניין חדר ייחוד

בענין החילוק בין אירוסין לנישואין

כידוע נישואי האשה מתחלקים לשני שלבים, האחד אירוסין בו האיש קונה את אשתו להיות ארוסתו, והשני נישואין בו האיש גומר את הקנין והרי האשה כאשתו לכל דבר. קנין האירוסין, הוא המוזכר בגמרא גם בשם קידושין, ובו עוסקת מסכת קידושין, הוא נעשה באחד משלוש דרכים כסף, שטר או ביאה. לדעת רב הונא (קידושין ה.) גם חופה קונה קנין קידושין, אך אין הלכה כדבריו (שו"ע סי' כו ס"ב).

לאחר הקידושין האשה נחשבת כאשתו של המקדש לענין איסורה לאחרים, והבא עליה מתחייב מיתה בחנק כדין הבא על אשת איש^א, וכן חלים עליו איסורי קרובה באשתו, כגון אחות אשתו וכד' (שאליות, שאלת צה), כמו כן כדי להתירה לאחר היא צריכה גט מבעלה (רמב"ם אישות פ"א ה"ג).

כרם לכמה נידונים אינה נחשבת כאשתו, וכלשון המשנה בכתובות (מח.) 'לעולם היא ברשות האב עד שתיכנס לרשות הבעל לנישואין', וע"כ אינו יורשה, אינו מיטמא לה (אם הוא כהן) ואינו מיפר נדריה לבדו אלא בשותפות עם האב, (קידושין י.), וכן כה"ג ביוה"כ שצריך שתהיה לו אשה לא די בארוסה אלא צריך שתהא נשואה (יומא יג.), ולאחר הנישואין אי הרי היא אשתו לכל דבר.

ועיקר החילוק בין ארוסה לנשואה הוא מן התורה, כמו שהוכיח הראב"ד (הובא ברשב"א בכתובות ז:) מהגמ' בכתובות (מח:) "כי יהיה נערה בתולה מאורשה מאורשה ולא נשואה, שנכנסה לחופה ולא נבעלה, אלמא מדאשתני דינא דבר תורה היא.

ורבנן הוסיפו לחלק בין ארוסה לנשואה, דארוסה מדאו' אוכלת בתרומה, דחשיבא 'קנין כספו', ומדרבנן אסורה משום שמא תשקה לאחיה ולאחיותיה או משום סימפון (כתובות נז:) עד שתכנס לחופה.

וכתב הרמב"ם (אישות פ"י ה"א) "הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה, והבא על ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכת מרדות (כמבואר בירושלמי (קידושין פ"ג ה"ח)), ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שנייה בבית אביה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתיחד עמה ויפרישנה לו, וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום, והבא על ארוסתו לשם נישואין אחר שקידשה משיערה בה קנאה ונעשית נשואה והרי היא אשתו לכל דבר", מבואר ברמב"ם שהואיל ואין הארוסה נחשבת כאשתו לכל דבר, אף שמדאו' היא מותרת לו, מ"מ היא אסורה לבעלה מדברי סופרים, הואיל ואינה לגמרי כאשתו, וכן פסק השו"ע (אה"ע סי' נה ס"א).

וכן מבואר ברש"י בכתובות (ז: ד"ה ואסר לנו) בביאור מה שאנו מברכים בברכת האירוסין "ואסר לנו את הארוסות", ז"ל "מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה כדפרישית כלה בלא ברכה אסור לבעלה כנדה^ב (כלה פ"א, א) ואדרבנן נמי מברכין 'וצונו' 'ואסר לנו' כדאשכחן בנר חנוכה" עכ"ל, וכ"כ שם רבינו קרשקש, הריטב"א והר"ן.

וכן הוכיחו הרשב"א (כתובות ז:) והמ"מ (פ"י אישות ה"א) ממנהג יהודה (כתובות יב.) שהיו מייחדים את הכלה לאחר האירוסין קודם הנישואין, ואי אסורה מדאו' א"כ ע"כ דאסורה גם בייחוד.

ומיהו בשיטה מקובצת שם הביא משיטה ישנה בשם הרא"ה והרשב"א שארוסה אסורה לבעלה מדאורייתא, דהויא ליה כארוסת אחר לגביה, ואסירא כאשת איש, וכן משמע בדעת הראב"ד שם המובאת ברשב"א, אך הרשב"א עצמו פליג וס"ל דאינה אסורה מדאו' (דלא כמו שמביא השיטה ישנה משמו), וכבר נתבאר דכך דעת הרמב"ם ורוב הראשונים.

באופן עשיית הנישואין

בעוד שאופן עשיית האירוסין חרוט על המשנה בריש קידושין, בעשיית הנישואין נחלקו הראשונים ונשתדל לבארו בעז"ה.

הנה בקידושין (ה.) מבואר דחופה גומרת (את הקידושין) ומאכילה בתרומה, דע"כ כך נעשית נשואה, ובכתובות (נו.) בעי רבין נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו, חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה, ולא איפשטא, דהיינו מיבעיא לן אי סגי בחופה או דלמא צריך גם ביאה, ועוד בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נידה מהו, אם תמצי לומר חיבת חופה קונה, חופה דחויא לביאה, אבל חופה דלא חויא לביאה לא, או דלמא לא שנא תיקו, ופסק הרמב"ם (אישות פ"י ה"ב) דחיבת חופה קונה וא"צ ביאה וכדרכו לפסוק כאם תמצי לומר, וז"ל "כיון שנכנסה הארוסה לחופה הרי זו מותרת לו לבא עליה בכל עת שירצה והרי היא אשתו גמורה לכל דבר, ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אף על פי שלא נבעלה", וכן כתבו הר"ח (מובא ברא"ש), הרי"ף והרא"ש, וכן מבואר ברש"י (מח:) 'לרשות הבעל לנישואין – כלומר שתכנס לחופה לשם נישואין שתהא מסורה לרשות הבעל', וכן פסק השו"ע (סי' סא ס"א) דחופה קונה לנישואין ואף שלא בא עליה.

ומיהו בתשובות מיימוניות (סי' ו) הביא בשם הריצב"א דהך איבעיא לא איפשטא וסלקא בתיקו, והוי ספיקא דדינא וחולקין, והביאו הראנ"ח (ח"א סי' סז), וכתב דכן צ"ל לכל הפוסקין שס"ל דאת"ל לא הוי פשיטות, אך רעק"א (סי' סא) תמה עליו דברא"ש משמע דבלא"ה איפשיט בעיין, וא"כ אין כאן אלא שיטת יחיד של הריצב"א, ולדעת רוב הראשונים א"צ ביאה לנישואין אלא די בחופה וכ"פ השו"ע.

אך לא נתבאר בגמ' מה היא החופה המועילה לגמור את הקידושין, וכתב הרמב"ם (אישות הנ"ל) ז"ל "אסור לו לבוא עליה ביאה שנייה בבית אביה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתיחד עמה ויפרישנה לו, וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום", נמצא שהחופה לדעת הרמב"ם היא הייחוד וההכנסה לתוך ביתו, וכן כתב בשו"ת תמים דעים (סי' קפח) בשם הר"י מיגאש בשם ה"ר יצחק אבן מרום "שאין חופה אלא יחוד חתן וכלה לשם נישואין", וכ"כ הרדב"ז (ח"ג סי' תצו) בשם הריב"ש, וכן פסק השו"ע (סי' נה ס"א).

ובתוספות (יומא יג: ד"ה לחדא) כתבו שבתולה משיצתה בהינומא היא חופה שלה.

^א אא"כ היא נערה ובתולה, שאז מיתנה בסקילה (סנהדרין טו:).

^ב ועיין בית שמואל סי' נה ס"ק א.

ובספר העיטור (ש"ב, ברכת חתנים, ח"ב) הקשה על שיטתם "והאומר חופה היא הסודר שחופין ראשיהן בשעת הברכה לאו מלתא מדגרסינן בסוכה (כה:) וליחידו בחופה וליכלו בסוכה, אין שמחה אלא בחופה, משמע שחופה היא מקום של שמחה, וכן גרסי' בירושלמי עד שתכנוס לחופה לא סוף דבר לחופה אבל לבית שיש בו חופה, ש"מ מקום מיוחד כעין כילה שיושבין ביניהם השושבינין והם הנשואין", עכת"ד.

וע"כ פירש העיטור דחופה היינו שמכניס את האשה לבית שיש בו חידוש כגון אלו הסדינין קורטת"ט סביבות הכתלים, ויש שעושים סוכה בוורד והדס כפי המנהג ומתיחדין בה שניהם והיא שקורין טלמ"י בלע"ז. והביאו הארחות חיים (כתובות אות ד), ולא הצריך העיטור שיהיה יחוד כדעת הרמב"ם, וכע"ז כתב הרא"ש בסוכה (פ"ב ס"ח) דמקום עיקר ישיבת החתן והכלה קרו ליה חופה ולא במקום העשוי לאקראי בעלמא, ונוהגין באשכנז שעושים אפריון ומושב החתן והכלה והוא נקרא חופה. והובאה שיטה זו ברמ"א (סי' נה), וכן פסק הגר"א (סי' נה ס"ק ט).

וכן נראה דעת דרך החיים (דיני חופה בערב שבת), וכן פסק המשנה ברורה (סי' שלט ס"ק לב) דבבתולה סגי ביחוד בעלמא ולא בעינן דוקא יחוד הראוי לביאה, ולכן אפילו אם היתה נדה או שבנ"א נכנסים ויוצאים שם אעפ"כ קונה קנין גמור למהוי כנשואה, וכ"פ החזו"א (סי' סג ס"ק יז) ואף לקולא (דאף אם לא התיחדו יכול להפיר נדריה).

והמנהיג (הל' אירוסין ונישואין) כתב ז"ל "וחופה נקראת על שם שחופה אותה בטליתו, כדאמרינן בקדושין (יח:), 'כיון שפירש טליתו עליה לשם נישואין שוב אינו רשאי למוכרה', וכן 'ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה', זו פריסת טלית, וכן מעיד הנביא 'ואפירוש כנפי עליך וגו' וארשתוך ל' וגו', וזהו שכתוב את בתי נתתי לאיש הזה שהכנסתיה לחופה, על כן מנהג צרפת ופרובינציה לתת מפה צבועה בראש שניהם זכר לפריסת הכנף שפורס כנף בגדו עליה. ראיתי בצרפת בשעה שמקדשים פורסין טלית אחד על החתן והכלה וסביבותם, ויש טעם לדבר לפי שברוב אסיפת העם אשר שם יראה כמקדש אשה בשוק, ורב מנגיד אדמקדש בשוקא משום פריצותא, לכך מכסין אותן לקדש בצניעות. אב"ן", ונראה שיש כאן דרך חדשה של נישואין ע"י פריסת הטלית מעל ראש החתן והכלה, ומבואר בדבריו שא"צ שדוקא החתן יפרוס את הטלית אלא די בכך שיש טלית מעל ראש שניהם, ועוד יש בדבר טעם מפני שיחשב כמקדש בצניעא ולא בשוקא.

וכן הובא מנהג זה בארחות חיים (הל' קידושין סכ"א), ובפסקי הרא"ה (כתובות פ"א ס"א) ובאבודרהם (ברכת אירוסין), וכן הובא ברמ"א (סי' נה ס"א), וכן נוהגים כיום הספרדים לפרוס טלית מעל ראש החתן והכלה כמובא בארץ חיים סתהון (סי' נה ס"א).

נמצא עד כאן שיש ד' שיטות עיקריות בחופה, לרמב"ם והשו"ע צריך יחוד והכנסה לרשותו, לתוס' ההינומא היא החופה, לעיטור צריך שיכניסנה לחדר מקושט עבור הנישואין, ולספר המנהיג הטלית שפורסים מעל ראש שניהם.

וכתב הערוך השולחן (שם סע' יד) ז"ל "ונלע"ד דכל הפוסקים לא פליגי כלל דהנה באמת חופה לא כתיבא בתורה ורק נשואין כתיב כדכתיב ומי אשר ארש אשה ולא לקחה וזהו קיחה דנשואין ומעיקר דין התורה כשבא עליה לשם נשואין שתהא כאשתו גמורה הרי היא נשואה כמ"ש הרמב"ם אמנם אין דרך בני ישראל לעשות הביאה בפירסום וכשיעשה כן הרי נצריך עדים על היחוד לביאה ואף אם אפשר שא"צ עדים לזה כמ"ש בסע' ה' מ"מ יהיה העניין בפירסום שהרי צריכין לברכס מקודם הנשואין וסמוך לה בשבע ברכות ולכן קבעו רז"ל שהחופה תהיה תחת הנשואין ומעולם היה כן גם בזמן הנביאים כדכתיב כחתן יוצא מחופתו ונאמר וכלה מחופתה ובוודאי שכן הנהיג משה רבינו את ישראל".

ומ"ש שכל הפוסקים לא חולקים אלא רק הביאו דוגמאות של חופה, אין נראה דכ"ס ס"ל כן, דהרי העיטור במפורש חולק על התוס' שכתבו דחופה היא ההינומא, וכן בר"ן (ריש כתובות) משמע שלדעת הרמב"ם שחופה היינו ייחוד לא מועילים שאר דברים ע"ש ודו"ק.

ולסיים את הענין יש לציין דרך נוספת לנישואין, דבגמ' (קידושין י.) מספק"ל אי ביאה אירוסין עושה או נישואין עושה, דהיינו שמספק"ל, אי ביאה שקונה לשם קידושין מועילה רק לשם קידושין או אף לנישואין, ונפק"מ ליורשה, ליטמא לה, ולהפיר נדריה⁷, ולא איפשטא, ופסקו הרא"ש והרמב"ם (אישות הנ"ל) לחומרא דביאה אירוסין עושה, אך הוסיף הרמב"ם שאפשר לעשות נישואין ע"י ביאה לשם נישואין בארוסתו נודי בהעראה וא"צ גמר ביאה⁸, וכן מבואר בתוספתא (פ"ד כתובות ה"ב), וכל זה דוקא שבא עליה לשם נישואין, אבל לשם זנות כבר התבאר לעיל שלוקה מד"ס דלא קנה אותה בזה. נמצא א"כ דרך נוספת לעשיית נישואין ע"י ביאה.

חופת נדה

עוד דנו הפוסקים לענין נדה שנכנסה לחופה אי מהני או לא, ושורש מחלוקתם תלויה בהבנת מהות החופה, וכדלהלן.

כתב הרמב"ם (שם ה"ב) "ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אע"פ שלא נבעלה, והוא שתהיה ראויה לבעילה, אבל אם היתה נדה אע"פ שנכנסה לחופה ונתיחד עמה לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין", הרי דלדעת הרמב"ם צריך שהאשה תהיה ראויה לביאה בשעת החופה, ואל"ה לא מהני. וממשיך הרמב"ם (ה"ז) "וצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה, ואח"כ יהיה מותר באשתו", וביאר המ"מ שהרמב"ם לשיטתו שצריך חופה הראוי לביאה וכיון שבלא כתובה האשה אינה מותרת לבעלה ע"כ צריך שיכתבו את הכתובה קודם החופה, ועוד כתב המ"מ (ה"ב) דמקור דברי הרמב"ם לגבי נדה הוא בגמ' בכתובות (נו.) דבעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נידה אי קניא או לא וסלקא בחיקו, ומיהו שאר הראשונים פירשו את הגמ' שם באופן אחר, ע"ש.

והנה בריש כתובות (ב.) אמרינן דאם הגיע הזמן שקבעו להנשא ופירסה האשה נידה, לא חשיב כהגיע הזמן לענין העלאת מזונות, משמע דנדה אינה יכולה להנשא ולכן לא חשיב כהגיע הזמן.

ואכן כתב שם הר"ן דמכאן למד הרמב"ם שחופת נידה לא מועילה, והוסיף הר"ן וביאר טעמו של הרמב"ם ז"ל "דחופה היינו יחוד ולפיכך כשפירסה נדה ולא בעל אסורה להתיחד כדאמרינן לקמן (ד.) דהוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים ולא בת חופה היא", דהיינו שהבין הר"ן דלדעת הרמב"ם צריך דוקא יחוד, וכיון שנדה אסורה ביחוד ע"כ א"א לקנותה בחופה, והיינו טעמא נמי דהצריך הרמב"ם שיכתבו את הכתובה קודם החופה ונלענין כתובה חלק עליו שם הר"ן דלא אסורה ביחוד קודם כתיבת הכתובה].

והביא הר"ן דאחרים חולקין על הרמב"ם וסוברים דחופה לאו היינו יחוד, אלא צריך שיכניסנה לביתו כדי שיקנה אותה, והביא ראיה לדבר מהגמ' בכתובות (יב.) דמשכח"ל אלמנה מן הנישואין שעדים מעידים עליה שלא נסתרה, אלמא דאף בלא יחוד היא נשואה, וכן מוכח מדאמרינן ביבמות (נו:) דיש חופה לפסולות כגון אלמנה לכה"ג אע"ג דלא חזיין לביאה, והא דפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות אין זה משום שאינו יכול לשאת אותה אלא משום שלא חייבו חכמים לשאתה כשהיא נדה, וכ"כ הרמב"ן (מובא שיטמ"ק) והריטב"א שם.

ופסק השו"ע (סי' סא) כרמב"ם שחופת נדה לא מהניא, וא"כ חופה היינו יחוד ולא רק הכנסה לרשותו.

וליישב את הר"ן מהא דיש חופה לפסולות כתבו הדרישה (סי' צ ס"ק יג) והלח"מ (פ"י אישות ה"ב) דהתם מיירי ברשע דדעתו לבא עליה מיד, אבל בנדה אין דעתו לבא עליה אלא לאחר שתטהר וממילא חסר בכוננת הקנין שלו, ולכן לא מהני.

⁷ וכתב הלחם יהודה (דף מב:) שא"צ דוקא שישבו, אלא היינו מקום מיוחד.

ד ובמ"מ (פ"י אישות ה"א) רצה לומר שרק לג' דברים אלו יש נק"מ אבל בכל אופן היא אסורה לבעלה עד שתכנס לחופה, אך הכס"מ שם נחלק עליו.

שיטת הגרנ"ט חופת נדה לא מועילה רק לענין היתרה לבעלה

והגרנ"ט (כתובות סי' יט) כתב ליישב את הרמב"ם בדרך חדשה, דחופת פסולות ונדה אינה מועילה רק להיתרה לבעלה, אבל ליורשה ליטמא לה ולהפרת נדריה החופה מועילה, וזהו שכתב הרמב"ם שאסור לו לבא עליה עד שיתייחד איתה דרך לענין זה בענין יחוד הראוי לביאה, אבל לשאר מילי סגי בהכנסה לרשותו, ולפ"ז מיושבת קושיית הר"ן מחופת פסולות, דאכן מהני אך לא להיתרה לבעלה.

והנה בכתובות (מח':) תנן 'מסר האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל', ובגמ' נחלקו אמוראים אם מועילה מסירה זו לכל מילי או רק לענין ליורשה, וקיי"ל כשמואל דמהניא מסירה זו רק ליורשה, דאיך אמוראי סלקי בתיובתא, וכן פסקו הרמב"ם (ריש פכ"ב אישות) והשו"ע (סי' נז).

וכתב רש"י שם (ד"ה שמואל אמר) דלשמואל דקיי"ל כוותיה, שמסר האב לא מהני לענין אכילת תרומה, לא לאכילת תרומה בלחוד לא מהני, אלא אף לשאר מילי (כג') ליטמא לה ולהפר נדריה) לא מהני, ורק לענין ירושה מהני מטעם אחולי אחיל גביה.

אך התוס' (ד"ה ושמואל) כתבו דמהניא מסירה זו לכל, ולא רק ליורשה, ולא בא שמואל אלא לאפוקי שלא מהניא לענין אכילת תרומה עד שתיכנס לחופה.

והקשה הבית יעקב על הרמב"ם שכתב שחופה היינו יחוד, דמשמע כאן בגמ' שאין צריך דוקא יחוד אלא סגי במסירה לשלוחי הבעל או שנכנסה לחצירו שלו, אף שאינם מתיחדים.

ובבית שמואל (סי' נז ס"ק א) הבין בדעת הרמב"ם דס"ל כרש"י, ולפ"ז לא קשיא, דהא דמהני לענין ירושה אינו משום דיש כאן נישואין אלא רק אחולי אחיל גביה, ורק חופה דהיינו יחוד מועילה לגמרי, וכאן אין זה נישואין כלל.

אך הגרנ"ט הוסיף להקשות דהרמב"ם כתב כן אף לענין נדרים (פי"א הכ"ב) ז"ל "מסר האב לשלוחי הבעל אין האב יכול להפר שהרי יצאת מרשותו" ע"כ, ולפ"ז שיטת הרמב"ם כתוס' דהוי נישואין לכל מילי [וע"ע בלח"מ שם ובחזו"א (סג,ט)].

וכתב הגרנ"ט ליישב לשיטתו דהמסירה מועילה רק לשאר ענייני הנישואין, אך לא להיתרה לבעלה.

ובזה מיושבת קושיית המאירי (ריש כתובות) שהקשה על הרמב"ם שכתב (פ"י אישות ה"ו) "ולא תנשא נדה עד שתטהר, ואין מברכים לה ברכת חתנים עד שתטהר, ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך". והקשה המאירי כיון שחופת נדה לא מהני, א"כ אמאי אינו חוזר ומברך ברכת חתנים, הרי לא הועילה החופה הראשונה שעשו.

וי"ל דחופת נדה הועילה לעשותה נשואה קצת, ורק להיתרה לבעלה לא הועילה, ולכן אינו חוזר ומברך, דהברכה חלה על התחלת הנישואין.

אך המגיד משנה (פ"י אישות ה"ב) כתב להדיא דלרמב"ם חופת נידה לא מועילה גם ליורשה ליטמא לה ולהפר נדריה, וכן כתב השו"ע (סי' סא ס"א) ז"ל "אם היתה נדה ואח"כ כנסה לחופה ונתיהד עמה, אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה מאחר שהיתה נדה".

ובבית מאיר (סי' סא) נקט להפך דחופת נדה מהני להיתרה לבעלה ולא לשאר מילי, וכ"כ חתת"ס (כתובות נו.), וכן נקט היב"א (ח"ה אה"ע סי' ח ס"ק ד), אך זה דוחק בלשון הרמב"ם (ה"ב) דז"ל "כיון שנכנסה הארוסה לחופה הרי זו מותרת לו לבא עליה בכל עת שירצה וכו'" והוא שתהיה ראויה לבעילה אבל אם היתה נדה אע"פ שנכנסה לחופה ונתיהד עמה לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין, הרי שהרמב"ם עוסק בהיתרה לבעלה וכתב שהיא עדיין כארוסה, ודוחק רב הוא לפרש דהיא כארוסה רק לענין ירושה ושאר מילי, ולענין היתרה לבעלה דאירי בה היא כנשואה.

ומה שהקשה עוד הר"ן על הרמב"ם מהגמ' בכתובות (יב.) דמשכח"ל אלמנה מן הנישואין שעדים מעידים עליה שלא נסתרה, אלמא דאף בלא יחוד הויא נשואה, כתב מהר"י עייאש בספר לחם יהודה (דף מב:) לתרץ דלרמב"ם א"צ דוקא יחוד גמור אלא די שיהיו במקום צנוע יחד, ומ"מ נדה פסולה לחופה, ולא מטעם שאינה בת יחוד אלא מחשש שמא יבאו להתייחד, וכפי שיתבאר.

ולפי שיטה זו בדעת הרמב"ם שא"צ יחוד גמור, אפשר ליישב את קושיית הגרנ"ט ממסר האב לשלוחי הבעל דמהני מטעם הכנסה לרשותו, אף שלא היה יחוד, ורק אם היא תהיה נדה לא יועיל ככל חופה דלא מהני בנדה, וכ"כ החלק"מ (סי' סא ס"ק ב).

ולפ"ז אפשר ליישב גם קושיית מהר"י עייאש עצמו בשו"ת בית יהודה (סי' ג) שהקשה סתירה בדעת השו"ע, שמחד פסק (סי' נה) כדעת הרמב"ם דחופה היינו ייחוד, ומאידך כתב (סי' סא ס"ב) "וכשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר" משמע שאין כאן עיכוב אלא רק לכתחילה.

ותירץ היב"ע אומר (ח"ה אה"ע סי' ח ס"ק ד) שנחלקו הר"ן והשו"ע בדעת הרמב"ם, לדעת הר"ן הרמב"ם מצריך יחוד גמור, וע"כ הקשה עליו מכתובות (יב.), ולכן פסל לגמרי חופת נדה, אבל השו"ע הבין שהרמב"ם לא מצריך יחוד גמור, ומה שנדה לא תנשא היינו רק לכתחילה משום חשש שמא יתייחדו ממש, דנדה אסורה ביחוד קודם הבעילה כדאיתא בכתובות (ד.), אבל בדיעבד החופה כשרה.

ובהכי א"ש לשון הרמב"ם (ה"ו) "ולא תנשא נדה עד שתטהר, ואין מברכים לה ברכת חתנים עד שתטהר, ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך", משמע שרק לכתחילה, אבל בדיעבד החופה הועילה, והיינו כפי שהבין השו"ע, וכן משמע בארחות חיים (הל' קידושין) ז"ל "שהנדה אינה ראויה להכנס לחופה ואין מברכין ברכת חתנים כלל עד שתטהר שאין חופה אלא ייחוד לשם נישואין ונדה אסורה להתייחד וכן כתבו הגאונים ז"ל. מיהו הרמב"ם ז"ל כתב ובדיעבד מותר", משמע שהטעם שנדה לא תנשא משום שמא תתייחד, וע"כ בדיעבד מהני.

נמצא א"כ לסיכום, שהר"ן הבין שלדעת הרמב"ם חופה היינו יחוד גמור (דהיינו סתירה), ויש מהאחרונים שהבינו שיחוד גומר את הנישואין, אבל גם בלי זה היא נשואה לחלק מהדינים (גרנ"ט ובית מאיר), ויש שהבינו שא"צ כלל יחוד הראוי לביאה אלא די בהכנסה לרשותו (מהר"ע), בית מאיר ויב"א בדעת השו"ע).

חופת אלמנה

כתב הרא"ש פ"ק דכתובות (סי' ג) בשם הירושלמי "אמר רב מתניא הדא אמרה אלין דכנסין ארמלין בערב שבת צריכין למיכנס מבעוד יום שלא יהא נראה כקונה קנין בשבת (דהרי אסור לשאת אשה בשבת כדאיתא בביצה לו:) ונפסק בשו"ע סי' שלט ס"ד) לפי שאלמנה אין לה חופה ובשעת ייחודו של ביאה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה הלכך צריך להתייחד עמה בע"ש מבעוד יום" עכ"ל, דהיינו שבאלמנה לא מועיל חופה כבתולה, אלא צריכה דוקא יחוד הראוי לביאה. וכן פסק השו"ע (סי' סד ס"ה) ז"ל "ואלמנה אין חופה קונה אלא ע"י יחוד של ביאה זוכה במציאתה ובמעשי ידיה לפיכך צריך להתייחד עמה קודם שבת כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת" עכ"ל.

וכתב הבית שמואל (ס"ק ו) דלמ"ד דחופה לאו היינו יחוד א"כ אלמנה התייחדה בכך שהיא צריכה דוקא יחוד ולא חופה, ולמ"ד דחופה היינו יחוד, א"כ צריך לומר דאלמנה התייחדה בכך שלא סגי ביחוד אלא צריך דוקא ביאה, וכן דעת המרדכי (שלהי ביצה סי' תרצח) שבאלמנה צריך ביאה לקנותה. והרמב"ם לא הזכיר את דברי הירושלמי וא"כ אפשר לומר שאינו מחלק בין אלמנה לבתולה ובתרוויהו די ביחוד, אבל על השו"ע קשה דמזכי שטרא לבי תרי, דמחד פסק כהרמב"ם דחופה היינו יחוד, ומאידך פסק שבאלמנה צריך שיתייחד עמה קודם השבת, וצ"ל שמצריך ביאה ולא יחוד, אך הקשה הב"ש שמשלשון השו"ע לא משמע כן, "צריך להתייחד עמה קודם שבת", משמע שדי ביחוד לבד.

ותירץ בשו"ת פני יהושע (אה"ע סי' ג) שהשו"ע לא מצריך בבתולה יחוד הראוי לביאה, אלא רק שיכנסו למקום צנוע, וכמשנ"ת, ורק באלמנה צריך שיהא יחוד הראוי לביאה. והאריך להוכיח מהש"ס דליכא למימר דרק לאחר ביאה הוא האלמנה נשואה.

דעות האחרונים אם לרמב"ם צריך דוקא ייחוד ודוקא ביתו או לאו דוקא

ובאחרונים נחלקו בהבנת הרמב"ם, לדעת הבית שמואל (סי' נה ס"ק ד) צריך דוקא יחוד הראוי לביאה ושלא יכנס שם אדם, ותמה (בס"ק ה) על הב"ח (ריש סי' סא) שכתב שצריך שיהיו במקום צנוע, דלא די במקום צנוע, אלא צריך שלא יכנס שם אדם כלל, וכן דעת המהרשד"ם (אה"ע סי' כב), שיירי כנה"ג (או"ח סי' שלט הגב"י ס"ק י), המג"א (סי' שלט ס"ק יא) והתו"ש (שם ס"ק יד).

וכ"כ הדרישה (סי' סא ס"ק א) והוסיף דיש ד' שיטות בחופה, לדעת הרמב"ם צריך דוקא יחוד ודוקא בביתו, וכ"כ הלח"מ (אישות פ"י ה"ו) והשעה"מ (קו' חופת חתנים סעי' ט) בדעת הרמב"ם, לדעה הראשונה שהביא הר"ן די ביחוד וא"צ שיכניסנה דוקא לביתו, לדעת האחרים שהביא הר"ן צריך דוקא ביתו [ובשעה"מ (שם) הסתפק אי מהני רק ייחוד לדידהו], ולדעת העיטור (ויתכן וגם הטור, ע"ש בפרישה ס"ק ב) א"צ יחוד וא"צ ביתו אלא די בכניסה למקום מיוחד.

אך החלקת מחוקק (סי' נה ס"ק ו) כתב בדעת הרמב"ם שא"צ יחוד, אלא די שיכניסנה לביתו, ואף אם אין החצר שלו מהני דהוי כחצר של שניהם (ס"ק ב), וכדעת שו"ת פנ"י ומהר"י עייאש הנ"ל, וכע"ז דעת הב"ח (ריש סי' סא) דדי שיכניסנה למקום צנוע, ומשמע דאין צריך להוציא כל איש מעליו, וכן דעת הט"ז (סי' נו ס"ק ב), וכן צידד החזו"א (סי' סג ס"ק יז) בדעת הרמב"ם, וכן מוכח מהמהרי"ל (מנהגים, הלכות נישואין אות ו) "...לייחדם בחדר אחד ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם", ע"ש.

נמצא א"כ ג' שיטות בדעת הרמב"ם, לב"ש והמג"א צריך דוקא יחוד הראוי לביאה [ובלח"מ והדרישה הצריכו גם שיהא בביתו], וכבר נתבאר דכן הבין הר"ן בדעתו, לחלק"מ והב"ח סגי בהכנסה לרשותו, ונתבאר דיתכן וכך השו"ע הבין בדעתו, ויש שחילקו שהכנסה לרשותו מועילה למקצת נישואין ויחוד גומר לגמרי (הגר"ט והבית מאיר, כ"א בדרכו).

טעם המנהג לעשות חדר יחוד

הנה נתבאר שלדעת הרמב"ם והשו"ע בענין דוקא שיכניסנה לרשותו כדי שתהיה נשואה, ולא די בפריסת ההינומא או בעמידה תחת החופה, וכתב הב"ח (סי' סא) דמנהגינו לעשות כדברי כולם, ולכן נהגו רבים לעשות חדר יחוד לאחר החופה כדי שתהיה קנויה לו אליבא דכ"ע, ובפרט שכ"ה דעת השו"ע.

וכבר נמצא הדבר במהרי"ל (מנהגים, הלכות נישואין אות ו) "אמר מהר"י סג"ל מנהג שאחר הברכה שאוכלין חתן וכלה יחד ביצה ותרגולות. והיה מנהג קדמונים לייחדם בחדר אחד בזמן אותה הסעודה ויצאו כל העם. ועושים זה כדי שיהא לבו גס בה. ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם, ואח"כ נכנסין כל הקרובים ומי שירצה ואוכלים ג"כ עמם כדי לשמחם. והאידנא נשכח המנהג ונכנסין הכל בראשונה ואין שם שום יחוד, ולא נכון הוא. ומברכין גם באותה סעודה שבע ברכות." עכ"ל. ומיהו משמע שאין זה מטעם הלכתי אלא רק כדי שיהא לבו גס בה, ודו"ק.

וכן הוא ברמ"א (סי' נה ס"א) ז"ל "המנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברכים, ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונשואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו החופה הנוהגת עכשיו." עכ"ל.

וכן יש לזה רמז בדברי הוזה"ק (פנחס דף רמא סע"ב) "כלה עיילת לחופה ובעת למיכל, דין הוא דייכול חתנא בהדה, הה"ד באתי לגני אחותי כלה, הואיל ואתינא לגבה ולמיכל בהדה לחופה, אכלתי יערי עם דבשי"

וכיון שלדעת הבית שמואל צריך דוקא יחוד, נהגו להחמיר שמתייחדים לבדם בלא אנשים נוספים, והואיל ולדרישה והלח"מ בדעת הרמב"ם גם צריך שהיחוד יהיה בביתו נהגו לשכור את החדר יחוד מבעל האולם.

וכן נהגו להעמיד עדים על הכניסה לחדר יחוד, לחוש לדעות שנישואין צריכים עדים (כמשי"ת להלן).

ובספר בית נאמן (ח"א עמ' תמא) כתב ז"ל "אין עושים יחוד אחר ד' ברכות. ומנהג האשכנזים בזה בטעות יסודו, לפי שהיו עושים חופות בע"ש שלא יראה כקונה קנין בשבת". ותימא איך כינה מנהג זה שנוהגים בו רבות בשנים, ומקורו טהור במהרי"ל, מנהג טעות, והגם שנראה שמנהג זה להתיחד מיד לאחר החופה הוא מנהג חדש וכפי שיתבאר להלן, מ"מ אף בדור זה הדבר נעשה בהוראות ת"ח וראשי ישיבות רבים, ואיך אפשר לומר על כולם שנהגו בטעות. אתמהא.

מקורות למנהג שלא לעשות חדר יחוד

אמנם מאידך יש נוהגים שלא לעשות חדר יחוד, וכן משמע מכמה אחרונים, וכדלהלן:

הרדב"ז (ח"ג סי' תצו) נשאל על המנהג לשאת בתולה בע"ש אם צריך יחוד מבעו"י או לא, וכתב הרדב"ז שצריך יחוד מבעו"י שהרי אין עושים שם חופה, ואם לא נתיחד עמה מבעו"י לא יתיחד עמה דנמצא קונה קנין בשבת. הרי מבואר ברדב"ז שבעלמא לא היו נוהגים לעשות חדר יחוד, ורק כשנשוא בע"ש צריך לכונסה קודם לכן כדי שלא יכנסנה בשבת.⁷

ובשו"ת משאת בנימין (סי' צ) כתב ז"ל "הכלל העולה מדברי שהאלמנה הנשאת בע"ש אסור לבא עליה בשבת עד שיתיחד אחר החופה מבעוד יום עם הבעל בחדר מיוחד מקום צנוע ומוסתר, יחוד גמור הראוי לביאה וע"י היחוד הזה בלא ביאה נעשית כאשתו לירושה ולכל דבר ומותר לבא עליה בשבת ביאה ראשונה ואינו כקונה קנין בשבת שכבר קנה אותה והיא כאשתו ע"י היחוד שמבעוד יום, ונ"ל שאפילו בתולה הנשאת בע"ש דקי"ל חיבה חופה קונה לכל דבר אפי"ה טוב וכשר הדבר לכתחילה ליחד אותם מבעוד יום כמו באלמנה, וכן משמע קצת מדברי מורי מהר"ר משה איסרלש ז"ל בהג"ה סי' נ"ה שכתב שאחר החופה מוליכין אותם לבתיהם ואוכלים ביחד במקום צנוע והטעם מפני שיש מרז"ל מפקפקין על חופה שלנו שפורסים טלית על ד' קונדסין ומכניסין החתן והכלה לשם, ואומרים שכל העושה כן טעות הוא בידו, כי אין זה חופה כלל, וחופה זו אינה קונה להיות כאשתו לשום דבר בעולם, ולדבריהם נמצא כשיבעול הבתולה בשבת קונה קנין בשבת ע"י ביאה ויש לחוש לדבריהם, ושמעתי שבכמה קהלות נוהגין שאפילו בחור הנושא בתולה מיד אחר החופה מיחדין אותן בחדר אחד צנוע, ובעיני הוא מנהג טוב ויפה וראוי ונכון לנהוג כן בכל מקום שעושים נישואין בע"ש." עכ"ל הרי שגם הרב משאת בנימין לא כתב לנהוג בחדר יחוד אלא רק לנישואין בע"ש כדי שיעשה קנין גמור מע"ש ולא יצטרך לסמוך על הקונדסין.

⁷ והביא שם עוד מתשובת הריב"ש בענין זה שכתב שלא היו מיחדים עד עבור שבעת ימי המשתה, ומכאן ג"כ משמע שלא היו עושים יחוד מיד לאחר הקידושין, אך צ"ב דשבעת ימי המשתה נתקנו עבור הנישואין, ואיך אפשר להקדים שבעת ימי המשתה ליחוד. וע"ז, ועיין מש"כ לקמן ע"פ תשובת הרא"ש

וכן נראה מדברי שיירי כנה"ג (או"ח סי' שלט הגב"י ס"ק י) שאחר הביאו דברי המשאת בנימין הג"ל הוסיף ז"ל "ובקושטא יוצאים מידי ערעור זה שלא במתכון, שביום שישי נכנס החתן ואוכל עם הכלה בחדר א' צנוע, הם לבדם, וממילא נעשה היחוד קודם הלילה, אלא שיש מהם שהחדר אינו סגור וכיון (חלונות) פתוחין ליה, וכה"ג לא מקרי יחוד" עכ"ל. וגם כאן נראה שרק בימי שישי היו מקפדים ליחד החתן והכלה ולא בשאר ימים.

וכן מבואר בגינת ורדים (או"ח כלל א סי' כה) שלא היו עושים חדר יחוד אלא היו סומכים על החופה וחשיב בהא כנכנסו לחופה.

וכן משמע בשער המלך (חופת חתנים ס"ט) ז"ל ולענין הלכה נראה שיש לחוש לדעת רבינו (הרמב"ם) ואיכא מאן דאמר שכתב הר"ן דחופה אינה אלא יחוד, ונפק"מ לבתולה הנשאת בע"ש, שצריך להתיחד עמה יחוד הראוי לביאה בע"ש, דאם לא כן אם יבא עליה בשבת נמצא כקונה קנין בשבת, ואם שלא ראיתי נזהרים בזה, מ"מ ראוי והגון לנהוג כן". עכ"ל. משמע שבד"כ לא היו מייחדים את החתן והכלה, ואף בע"ש היו כאלה שלא עשו יחוד, וע"ז כתב השעה"מ שבע"ש צריך להחמיר וליחד מבעו"י, דאי לעולם היו מייחדים לאחר החופה היאך היו כאלה שלא היו מייחדים בע"ש.

וכ"כ בשו"ת משפט וצדקה ביעקב (ח"ב סי' קצד) בתשובה מאת ד' חכמים, ר' יהודה בן עטר, ר' שמואל הצרפתי, ר' אברהם בן דנאן ור' יעקב אבן צור שכתבו שלעולם אין החתן מתיחד עם הכלה בסתר ובהגפת דלתות וכדומה עד הלילה. והובא בכרם חמר (אה"ע סי' צ) לר' אברהם אנקווה.

וכ"כ להדיא ר' רפאל אהרן בן שמעון בספרו שער המפקד (בהגהות נהר פקוד דף יז:) ז"ל "וכל העם אשר בשער עדים כי מעולם לא היתה כזאת ליחד ביום בחור ובתולה בחדר צנוע כלל, בירושלם מיהא" עכ"ל. וכן משמע בזבחי צדק (ח"ב אה"ע סי' ה) שלא נהגו בחדר יחוד מיד לאחר החופה.

ונראה שאף בני אשכנז לא נהגו ביחוד מדורי דורות אלא רק בדורות האחרונים נתפשט מנהג זה, כדמשמע במשאת בנימין שהיה גאון אשכנזי, וכן מבואר במקנה (קו"א סי' סד ס"ה) שהיה הפסק גדול בין החופה ליחוד. ואף המהרי"ל שהזכיר מנהג זה לא הזכיר אלא כדי שיהא לבו גס בה.

טעמי המנהג שלא לעשות חדר יחוד

ולכאורה יש להקשות על המנהגים בזה"ז דאולי כל בתר איפכא, דהספרדים שהולכים כדעת השו"ע לא נהגו לעשות חדר יחוד, ואילו האשכנזים שפסקו שדי בחופה וא"צ יחוד הראוי לביאה כמו שפסקו הרמ"א והמ"ב, נוהגים להחמיר ולעשות חדר יחוד. וצריך ביאור במנהג הספרדים אמאי לא נהגו לעשות חדר יחוד.

ומצאנו כמה טעמים שנאמרו במנהג הספרדים בטעם שלא לעשות חדר יחוד, ונפרטם בקצרה ואח"כ נבא להרחיב בהם:

ראשית, כיון שמנהג זה נתקן ע"י גדולי עולם זה כמה דורות, כל המשנה ומחמיר לעשות חדר יחוד הרי הוא כמוציא לעז על רבותינו שהם לא חששו והוא חושש, וכיון שמנהג זה מבוסס על אדני ההלכה כמשי"ת בהמשך, ע"כ יש בזה חשש יוהרא והוצאת לעז.

ועוד אם עושים חדר יחוד הכלה צריכה לצאת מהחדר עם כיסוי ראש שהרי היא כבר נשואה גמורה.

עוד כתבו גדולי הדור האחרון שדבר מכווער ומגונה הוא שהחתן והכלה מתייחדים לעין כל.

בעניין חשש הוצאת לעז על הראשונים

הנה מקור החשש להוצאת לעז על הראשונים בהנהגת חומרות שהם לא נהגו בהם הוא בגמ' בגיטין (ה:) דלא מחמירין לקרוא כל שורה בגט כדי להעיד בפ"נ ופ"נ דא"כ הרי אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים. וכן מובא בענין אחר בתוספתא דפרה (פ"ג ה"ד).

וע"פ זה כתב בשו"ת ישיביל עבדי (ח"א אה"ע סי' י) ז"ל "ואין לעשות חדשות להצריך יחוד ולהוציא לעז על הראשונים גדולים וקדושים אשר בארץ המה", הרי שחשש להוצאת לעז בנידוד"ד, והביאו ביביע אומר (ח"ה אה"ע סי' ח).

והנה כתב התרומת הדרשן (סי' רלב) "יראה דדברים הללו צריכים לימוד רב אימתי שייך לומר נמצאת אתה מוציא לעז, ואימת לא אמרי הכי", והקשה מכמה דוכתי דמחמירין דלא אמרינן דהוי מוציא לעז, וע"כ כתב דבמקום שהדין פשוט להתיר, ואין שום ספק בדבר אזי יש בזה משום הוצאת לעז, אבל אם אין הדין פשוט אלא יש מקום להחמיר אזי יש לחלק, אם המקלים בדבר חשיב כאילו גרשו בגט פסול וכד' אזי יש לחוש להוצאת לעז דידהו, אך אם אין הדבר חמור כ"כ, דאין הגט פסול לגמרי וכיוצ"ב אז מור להחמיר ואין לחוש להוצאת לעז, ע"ש בדבריו. וע"ע בכנסת הגדולה (הגב"י יו"ד סי' סד) מה שהביא בענין זה.

והנה בענין חדר יחוד, זה ודאי שיש מקום להחמיר דהרי לדעת השו"ע הוא עושה את הנישואין, ובעי למיהוי סמוך לברכת הנישואין, וכן המקלים בזה אין הנישואין שלהם פסולים דאפשר שסמכו על ההכנסה לביתו שלאחר החתונה, ולא הפסידו אלא שיהא סמוך לברכה, וא"כ לכאור' אין לחוש בזה להוצאת לעז.

זאת ועוד בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף קצ) כתב שבכל מקום שאפשר לתלות ולומר שהמחמיר עשה כן בגלל סיבה אחרת ולא משום שרצה להחמיר אין בזה חשש של הוצאת לעז.

ובחדר יחוד אפשר לתלות שאין עושים כן בשביל להחמיר, אלא רק מפני המנוחה לאחר החופה, וכדי לאכול בצנעא, וכן כדי שיהא לבו גס בכלה ולא תהא כזרה עליו וכמש"כ המהרי"ל הנ"ל, ואדרבה בד"כ אין המנהג נעשה כתומרא אלא מפני הטעמים הנ"ל, וע"כ אין לחוש בזה להוצאת לעז.

אלא שלפ"ז יהא אסור להעמיד עדים על החדר יחוד הואיל ואז א"א לתלות בכך שהחדר יחוד נעשה רק בשביל המנוחה אך אם עושה בלי עדים לכאור' אין לחוש להוצאת לעז.

חובת כיסוי הראש לא ר החדר יחוד

חובת כיסוי הראש לאשה נלמדה בגמ' בכתובות (עב.) ראשה פרוע דאו' היא דכתיב "ופרע את ראש האשה", ותנא דבי ר' ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, דמשמע בקרא דבד"כ השיער מכוסה. [ולדעת ריה"פ הוא מדאו', אך התירו"ד (סי' רמב) נקט דהוי מדרבנן].

וכן פסקו הרמב"ם (פכ"א איסור"ב ה"יז) והטור והשו"ע (אה"ע סי' כא ס"ב), וז"ל השו"ע לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש עכ"ל.

וכתב הב"ח (סי' כא) דמש"כ שאף פנויה בכלל חובת כיסוי הראש מקורו מדאמרינן 'אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו וכו'', ואחת פנויה אחת א"א במשמע. וכ"כ הגר"א.

וקשה שכתב הרא"ש (ברכות פ"ג סי' לז) שבתולות דרכן לילך פרועות, וע"כ מותר לקרות ק"ש כנגדן, וכן פסקו הטור והשו"ע (או"ח סי' עה ס"ב).

ותירץ הב"ח (שם) שכל החיוב של פנויה לכסות ראשה מיירי בפנויה בעולה או אלמנה אבל בפנויה בתולה א"צ לכסות ראשה כלל, וכ"כ הח"מ והפרישה.

אמנם המג"א (סי' עה ס"ק ג) כתב לחלק באופן אחר, דבשיער פרוע לגמרי יש לאסור אף בפנויה, ומש"כ השו"ע שנהגו לילך בגילוי הראש היינו שעכ"פ יש אסיפת שיער, ורק שאינו מכוסה. וכן הסכים הפנים מאירות (ח"א סי' לה).

וקשה לשיטתו מדאמרינן בריש פ"ב דכתובות (טו): שאם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים, דזה סימן שהיא בתולה, ולפי המג"א יש לאסור בשיער פרוע.

ותירץ השבות יעקב (ח"א סי' קג) שרק ביום זה שהיא נישאת התירו, דאז היו הולכים עמה השושבינין והרבה קרובים ונשים וליכא למיחש למידי, דלא תהיה עלובה כלה לזנות ביום חופתה.

אמנם המחצית השקל (סי' עה ס"ק ג) והמגן גיבורים (סי' עה שלה"ג אות ב) כתבו להקל בזה מכת ההיא דכתובות, והמחצית"ש הוסיף שכן המנהג וע"ש עוד בדבריהם.

ובמ"ב (סי' עה ס"ק יב) הביא את המחלוקת בזה.

עכ"פ נמצא שלבתולה אין איסור גילוי הראש, למר כדאית ליה אף בשיער פרוע ולמר כדאית ליה דוקא כשאינו פרוע, ויש לעיין במי שנתקדשה ולא נשאה אם נוהג בה איסור גילוי הראש או לאו.

וכתב בשו"ת מהר"י הלוי לאחי הט"ז (סי' ט) שארוסה אסורה לצאת פרועת ראש, וההיא דכתובות שיוצאה וראשה פרוע כתובתה מאתים, דמשמע שהיו יוצאות פרועות בראש ביום נישואיהן, י"ל דדוקא ביום הנישואין שרי הואיל וכך היה המנהג ביום הנישואין כדמשמע ברש"י שם, וכן מוכח מסוטה (כד). דארוסה לא שותה דכתיב 'תחת אישך', ואי שריא בפריעת הראש תיפול"ל מטעם שלא שייך בה 'ופרע את ראש האשה', אלא ע"כ דאסירא. וכן הסכימו הבית מאיר (אה"ע סי' כא ס"ק א), רעק"א (או"ח סי' עה) והמ"ב (סי' עה ס"ק יא).

וכן דעת החוות יאיר (סי' קצו) שארוסה אסורה לילך פרועת ראש כאשר איש, ואפילו את"ל שארוסות שבזמן הש"ס היו הולכות פרועות ראש (כדמשמע מההיא דכתובות הנ"ל), היינו מפני שהאירוסין שהיו בימיהם היו זמן רב לפני הנישואין, לכן כל כמה שלא נישאת אפשר שגם בהילוכה ומלבושיה נהגה כמנהג הבתולות, משא"כ בימינו שאין בין הקידושין והנישואין כלום, כל שנתקדשה ראוי שתתנהג כמנהג נשים ולהתכסות בצעיף. עכ"ל. אך נמצא דלשיטתו אין האיסור מדינא, אלא כהנהגה טובה, ודלא כמהר"י הלוי שאסר מדינא.

אך בשו"ת משאת משה (ח"ב סי' ז) חלק על מהר"י הלוי וס"ל דארוסה שריא בפריעת הראש, כדמוכח בההיא דכתובות, וליכא למימר דרך בפעם אחת התירו איסור, וכן מנהג לא מועיל בדבר איסור, וההיא דסוטה י"ל דמקיים 'ופרע' בהתרת קליעת שער. וכן דעת השב"י (ח"א סו"ס קג), וכן העלה הישועות יעקב (סי' כא ס"ק א).

וכן הביא המשאת משה מהשיטה מקובצת (כתובות טו): בשם ליקוטי גאונים ז"ל "והאי דאמרינן ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש, איכא למימר בנשואות קא מיירי" עכ"ל, משמע דארוסה מותרת, ומיהו עדין אפשר לחלק כחות יאיר בין זמנם לזמנינו.

וכן פסקו הגאון ר' יוסף ידיד הלוי בשו"ת ימי יוסף בתרא (אה"ע סי' ב), והגר"ע יוסף ביחזיה דעת (ח"ה סי' סב) שארוסה אינה צריכה לכסות ראשה.

והבאר היטב (סי' כא ס"ק ה) הביא את המחל' בזה, אלא שכתב 'וכל שלא נבעלה אף שנתקדשה מותרת לילך בפריעת ראש כשאר בתולות. שבות יעקב ח"א סי' קג', ונראה שעל זה סמכו אותם שעושים חדר יחוד ולא יוצאים בכיסוי הראש, דבבאה"ט משמע שכל שלא נבעלה שריא, אף לאחר נישואין, אך לאו דייקא הוא, שלא התיר השב"י אלא בארוסה שלא נישאת כלל, דז"ל "אכן בתולה שנתקדשה ועדין לא נישאת מותרת להלך פרועת ראש" ע"כ, אבל אם נישאת אף שלא נבעלה לא התיר השב"י.

וכיום הרבה מהנשים אינן מכסות את ראשם לאחר החדר יחוד, ואף לא בפאה נכרית, ולספרדים יש לומר שסמכו על כך שאינה נשואה עד שיכניסנה לביתו, וכיון שלא נהגו הספרדים לעשות חדר יחוד, עדין אינה נשואה וסמכו על המשאת משה שהקל בזה, וכמו שפסק היחוד"ד הנ"ל, אך לאשכנזים צ"ב על מה סמכו להקל בזה, וכ"כ בשבט הלוי (ח"ט סי' רנט) דחלילה להקל בזה.

וליישב את המנהג כתב הגרא"ד אוריעבך (ועלהו לא יכול ח"א עמ' עא) לחדש שחיוב כיסוי הראש חל רק לאחר הבעילת מצוה, ולא תליא באירוסין ונישואין, דהרי הפוסקים דנו בנבעלת באונס אם צריכה כיסוי ראש, ונתחבטו הפוסקים להתיר משום גנאי, והלא יש לנו רק פרשה אחת ללמוד ממנה את חובת כיסוי הראש, 'ופרע את ראש האשה', וא"כ מהיכי תיתי ללמוד גם לבעולה פנויה וגם לבתולה נשואה, הלא שני דינים חלוקים המה, אלא ע"כ דבבעולה תליא מילתא, וכ"מ מדברי החלקת מחוקק (סי' כא ס"ק ב) ד"ל פנויה בעולה קאמר אבל בתולה אמרינן דיוצאה בהינומא וראשה פרוע" עכ"ל, וכן העיד על המנהג בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קצ"ה, ד"ה הנה הא), שכתב ז"ל "הכי נהיגי נשי שלא לקוץ השערות עד אחר בעילת מצווה ממש, ומקפדת שתבוא אל החתן בשערות ארוכות, אולי יצא להם זה מ'יצאה בהינומא וראשה פרוע' (כתובות ט"ו ע"ב)". וע"ע בישועות יעקב (סי' כא ס"ק א מנכר המחבר). וביאר הגרא"ד שכל עוד האשה בתולה יש לה שמירה טבעית (הבתולים) מפני החטא, אך לאחר שנבעלה צריכה כיסוי ראש, כשמירה מפני החטא, וע"כ אף אלמנה וגרושה צריכה כיסוי ראש.

וכע"ז כתב התשובות והנהגות (ח"ה סי' שלד) שרובות בנות ישראל כשרות וצנועות נהגו שלא לכסות את ראשם עד למחרת יום החתונה, וטעמם שלא נגמרו הנישואין עד לאחר החיי אישות.

ומיהו כל זה לאשכנזים שנהגו בחדר יחוד, אבל ספרדים שעושין חדר יחוד קשה לסמוך להקל בזה אחר שאין לספרדים מנהג להקל בזה, וע"כ ספרדי שעושה חדר יחוד נכנס לחשש של גילוי הראש באשה נשואה.

ואף אם אינו מעמיד עדים לא מהני הואיל ולדעת הרבה פוסקים א"צ עדים לנישואין (וכמשי"ת להלן).

וכן אם משאיר את הדלת פתוחה או מכניס אנשים נוספים לחדר יחוד (כגון צלם או ילד) ג"כ אין להתיר בזה, הואיל ולדעת הרבה מהאחרונים (חלק"מ, הב"ח ועוד) א"צ יחוד הראוי לביאה לדעת הרמב"ם אלא די שהכניסה לרשותו כמשנ"ת, וא"כ היא נשואה וחייבת בכיסוי הראש, ואף אם אינו שוכר את החדר גם כן לדעת הרבה פוסקים מהני, וכדעת העיטור דדי שיכניסנה למקום מיוחד וכ"פ הגר"א, המ"ב והחזו"א, ואף לדעת הרמב"ם והשו"ע יתכן דמהני, וכמו שמצינו שאם נכנס עמה לחצר שלה לשם נישואין קנאה, כמבואר ברמב"ם (פכ"ב אישות) ובשו"ע (סי' נז), וכתב המ"מ דכ"ש חצר שאינה של שניהם, והובא ברמ"א שם (סי' נז), וכאן שנכנס עמה מיד לאחר החופה לעיני כל ישראל נראה הדבר לשם נישואין מכניסה והיא נשואה וחייבת בכיסוי הראש, ומיהו כבר התבאר שלדעת הב"ש הך הכנסה מהניא רק לענין ירושה ומטעם מחילה, אך לגרנ"ט מהניא הך הכנסה לכל מלבד להתירה לבעלה¹.

וכן לא יועיל שהכלה תכנס ראשונה לחדר ואחריה יכנס החתן, דגם זה מועיל לענין נישואין כמו שכתב הנימוק"י (ב"ב סח: ד"ה גרסינן בגמ') והוכיח כן מהגמ' שם (קמו:): באחד שנכנס אחר אשתו לבדקה אם היתה תותרנית, והביאו הדרכי משה (סי' נז).

¹ ואף שיש לחקור אי לענין כיסוי ראש חשיבא כנשואה או כארוסה, מ"מ אחר שאין מנהג קשה הקל בזה, ובפרט שלרו"פ הוי דאו.

ומיהו יכול לעשות שמכון להדיא שלא לקנות לשם נישואין דחופה בעי דעת ואינה מועילה כל שמכון שלא לקנות, כמבואר בריש קידושין (ה:), וכן מוכח מיהודה שאף שהיו מתייחדים לאחר האירוסין (כתובות ז: ז) מ"מ חשיבא כארוסה ולא כנשואה¹, וכן בכל הסוגיא של מסר האב לשלוחי הבעל (כתובות מח: ז) מבואר דבעינן שיכניסנה לשם נישואין, וברש"י שם (ד"ה סתמי) כתב 'שפירשה לנישואין', משמע שהכוונה תלויה בה, ואילו הב"י (סי' נז) העתיק לשון רש"י 'שפירש לנישואין', משמע שהכוונה תלויה בו, ועכ"פ נראה דלא פליגי אלא תירויהו בעינן דעת האיש ודעת האשה, דאין האשה נישאת בע"כ.

וזה דלא כמש"כ בשו"ת הראשון לציון (ח"ב אה"ע סי' ט ד"ה ואי מהני) להסתפק אי מהני שמכון להדיא שלא לקנות בחופה, שפשיטא שמועיל כמש"כ, וכ"כ להדיא בשו"ת בית יצחק (אה"ע סי' קמה אות ו), והובא ביבי"א (ח"ה אה"ע סי' ח ס"ק ב).

בענין המנהג מגונה שיש בחדר יחוד

אמרינן בגמ' בשבת (לג.) אמר רב חנן בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו, אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה.

וראה מש"כ התוס' בקידושין (יב: ד"ה משום) בשם ר"ת 'לפי שצריך או עדי ביאה או עדי יחוד, ודבר מכווער שמעמיד עדים על כך'.

ועפ"ז כתבו כמה מחכמי זמנינו הספרדים שעשיית חדר יחוד בחתונה הוא מנהג מכווער ואין לעשותו, שמתייחדים בחדר אחד קבל עם ועדה, ובפרט אם נשארים שם זמן רב, שיכול הדבר לגרם לרינון ורכילות וכו', ואף שאין ראיה לדבר מדברי ר"ת הנ"ל, ששם איירי בעדי יחוד שהן הן עדי ביאה, מ"מ זכר לדבר מיהא איכא, וככל הנראה זהו טעמם של חכמי הדורות הקודמים שלא הנהיגו מנהג זה.

וכן כתב הילקוט יוסף (שובע שמחות ח"א פ"ב בהערות), והניף ידו שנית בשו"ת הראשון לציון (ח"ב אה"ע סי' ט). ואף שבתשובת אביו בעל היביע אומר לא נזכר כלל ענין של כיצור בחדר יחוד אלא ברמז בסוף התשובה, מ"מ בשיעוריו בעל פה הזכיר שזה מנהג טפל ואינו ראוי (משיעורי הראשל"צ תשנה, עקב, עמ' מו).

והביאו לכך אסמכתא מדברי ערוך השולחן (סי' נה סע' טו) ז"ל "א"צ עידי יחוד ועשרה אנשים לברכות נשואין ושתיכף יבעול ומכווער הדבר" עכ"ל.

ומיהו אין שם ראייה כ"כ דאפשר דמש"כ מכווער הדבר קאי אבעילה, ולא איחוד ודו"ק.

וכן בשו"ת קול אליהו תופיק (ח"א אה"ע סי' ב') העיד ששמע בחורים מדברים דברים שהשתקה יפה להם בעת ששהו החתן והכלה בחדר יחוד, וכע"ז כתב הגר"מ מזוז (אור תורה כסלו תשמ"ה בהערות), וע"ע במש"כ הרב אליהו בוחבוט בתחומין (כרך לג סע' ג).

ועוד כתב בתשובות והנהגות (ח"ו סי' רסב) בטעם שאין הספרדים נוהגין בחדר יחוד מפני שיש חשש שיבא החתן לידי מכשול והרהורים בהיותו בחדר יחוד עם אשתו בפעם הראשונה, ויש חשש שיבא לדי חימום והז"ל רח"ל, ע"ש.

ביאור כיצד מתקיים ההכנסה לרשותו למנהג הספרדים

הנה עד כאן נתבאר הטעם שלא לעשות חדר יחוד, אלא שצריך טעם איך הועילו הנישואין לדעת מרן השו"ע, הרי כל שלא היתה הכנסה לרשותו אינה נשואה, דלדעת מרן השו"ע מעמד החופה לא מהני לנישואין.

ביאורו של הישכיל עבדי במנהג הספרדים

וכתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א אה"ע סי' י) שנשאל בנידון דידן, והשיב דמרן השו"ע (סי' סא ס"ב) לא כתב אלא "וכשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר", ומבואר דס"ל דמעיקר הדין די בחופה, ואין יחוד מעכב, ורק מהיות טוב הצריך שלא תנשא כשהיא נידה, לחוש לדעת הרמב"ם שצריך יחוד הראוי לביאה, וכבר כתב מרן השו"ע בהקדמתו לב"י שלא בא בספרו לבטל מנהגים קדומים, ומאחר ונהגו כדעת הר"ן דחופת נדה מהני וא"צ יחוד, ע"כ לא בא השו"ע לפסול, ובזה מיושבת קושיית מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (ח"א אה"ע סי' ג) על הסתירה בדעת השו"ע שסתם כרמב"ם ומאידך לגבי חופת נדה כתב רק 'וכשר הדבר', דאף שסתם מרן כרמב"ם מ"מ המנהג כר"ן, והביא שכן כתב בספר ארץ חיים סתהון (סי' נה ס"א) בשם האבודרהם והכלבו דחופה היינו לשון כיסוי בטלית או סודר, ושכ"כ מהר"י עטייה בספרו רוב דגן (קונ' אות לטובה סי' כב), ובספר חופת חתנים (סי' ו אות ו), ובספר פרי הארץ (ח"ב אה"ע סי' א).

וכתב ר"א בן שמעון בספרו שער המפקד (בהגהות נהר פקוד דף יז: ז) ז"ל "וכל העם אשר בשער עדים כי מעולם לא היתה כזאת ליחד ביום בחור ובתולה בחדר צנוע כלל, בירושלם מיהא, וע"כ היינו טעמא דלית לן סברת האומרים דחופה היינו יחוד", וכע"ז כתב בספר טהרת המים (מע' כ סוף אות מ). וכ"כ בשו"ת כרם חמר (אה"ע סי' צד) שהמנהג דלא כהרמב"ם ומרן השו"ע דס"ל דחופה היינו יחוד, שהרי רוב החופות נעשות בע"ש, ולעולם אינם מתייחדים אלא כלילה, ולדבריהם הו"ל כקונה קנין בשבת, אי"ד דס"ל כהתוס' והרא"ש שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון היא חופה. ולדרך זו הסכים הגר"ש משאש בספרו שמש ומגן (ח"א אה"ע סי' ד).

ומיהו לפי דרך זו הכלה תצטרך לצאת מהחופה עם כיסוי ראש, דהרי היא נשואה גמורה.

ביאורו של היביע אומר במנהג הספרדים

אך בשו"ת יביע אומר (ח"ה אה"ע סי' ח אות ד) כתב שתירוצו של הישכיל עבדי בדעת מרן השו"ע, שמרן יסתום בשתי מקומות בפעם א' כפי המנהג ובמק"א מצד הדין, וכן לא יעשה, ומה שהזכיר הר"ן מנהג זה אין מכאן ראייה שפשט בכל ארצות הספרדים, שהרי הר"ן כתב בתשובה (סי' לח) שחרם דרבינו גרשום פשט בכל ישראל, ומאידך כתבו פוסקי ספרד שלא נתקבל כן בארצות ספרד, כמו שכתבו מהר"ם אלשקר (סי' צה) ומרן השו"ע (סי' קיט). ומה שהביא הישכיל עבדי מהארץ חיים ושאר האחרונים דמנהגינו לפרום טלית מעל ראש החתן, אין זה הכרח דס"ל דזה עיקר הנישואין, אלא עשו כן כדי לחוש לכל הדעות, וכמש"כ לעשות כן הב"ח (סי' סא).

וע"כ כתב היביע אומר דרך אחרת לבאר מנהג הספרדים, דסמכו על ההכנסה לביתו שעושים בבית לאחר החתונה, והיא גומרת את הנישואין.

אלא שא"כ יש להקשות שהרי ברכו את ז' ברכות הנישואין תחת החופה, והנישואין יעשו רק בבית החתן מאוחר כלילה, וא"כ יש כאן הפסק גדול בין הברכה למצוה.

וכתב היבי"א ליישב ע"פ הר"ן בפסחים (ז: ז) (הובא בב"י אה"ע ר"ס סב) שכתב ז"ל "והאי כללא דשמואל (דכל המצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן) ליתא אלא בברכת המצוות אבל ברכת השבח כגון אותן שבפרק הוואה ודאי לאו עובר לעשייתן מברכין אותן אלא לאחר מכן, שאין ראוי לומר כשיתקרב לראות ים הגדול יהא עוצם עיניו ומברך ורואה, וכן ככולן ולפיכך נהגו לסדר הברכות של שחרית בבית הכנסת שאע"פ ששמע התרנגול בחצי הלילה מברך עליו בשחר דכיון דלאחר מכן מברך לא נתנו חכמים בהם שיעור תכיפה" והמשיך הר"ן, "ולענין ברכת נישואין נהגו שאין מברכים אלא לאחר שתכנס לחופה לפי שאין ברכות הללו אלא ברכות תפילה ושבח תדע

¹ וכמ"ש ביבמות (מא.) ארוסות שביהודה, וכ"כ בשו"ת הרי"ד (סי' מז)

שהרי מברכים אותם כל שבעה", דהיינו הר"ן מחדש שבברכות הנישואין שהן ברכות השבח אין דין שיהא עובר לעשייתן, אלא יכול לברך גם אחר זמן מהחופה, וכבר כתבו כן רבינו דוד (שם), והריטב"א בפסחים (מו:), וכיון שאין דין עובר לעשייתן בברכות הנישואין שפיר אפשר לברך בחופה ולעשות את הנישואין לאחר מכן.

ואמנם הראשונים דברו על איחור ברכות השבח לאחר המאורע, וכאן איירי לברך קודם המאורע, אך הבין היב"א שאין חילוק, והביא ראייה לדבר מיהודה שהיו מברכים ברכת חתנים בבית האירוסין הואיל והיה מתייחד איתה (כתובות ז:), וביחוד זה לא היה קונה אותה, דלא היתה כוונת נישואין, והיתה עדיין ארוסה, וא"כ קשה איך היו מברכים זמן רב קודם הנישואין, אלא ע"כ שא"צ שתהא הברכה סמוכה לחופה, וה"נ לדידן מברכים תחת החופה ואינה נשואה עד שמכניסה לביתו.

וזה דלא כהמקנה (ר"ס סב) שכתב להעיר שההליכה מהחופה לחדר ייחוד הוא הפסק בברכות.

והגאון ר' יששכר מאיר (שכר שכיר סי' כב) הקשה דאף שא"צ בברכות השבח שיהא עובר לעשייתן מ"מ צריך שהברכה תהיה סמוכה למאורע שעליו מברך, וראיה לדבר מדברי הר"ן שם בפסחים שהקשה "ומיהו בירושלמי אמרינן במסכת ברכות (פ"ט ה"ב) גבי בריקים היה יושב בביהכ"ס או בבית המרחץ אם יכול הוא לצאת בתוך כדי דבור יצא, ואם לאו לא יצא, נראה מזה שאין ברכת השבח אלא בתוך כדי דבור של ראייה ושמיעה, אלא י"ל שסדר הברכות הללו שמברכין בשחרית בבית הכנסת (היינו ברכות השחר) ברכת השבח הן על מנהגו של עולם אפילו לא שמע שכוין מברך עליו", הרי שהר"ן דחה ע"פ הירושלמי את חילוקו בין ברכת המצוות לברכת השבח, וכתב דאף שא"צ עובר לעשייתן אלא אפשר לברך גם אחרי, מ"מ צריך שיהא בתוך כדי דיבור למאורע, או עכ"פ סמוך מאוד, ולפ"ז א"א לסמוך ולברך ברכות הנישואין על דעת הכניסה לבית שתהיה לאחר כמה שעות.

ובביע אומר התייחס לדברי הר"ן הללו ותירץ ע"פ שו"ת ברכת אברהם (לר' אברהם טריויש צרפתי, בן דורו של הב"י; ח"ד סי' קצא) שפוסקים רבים לא ס"ל להך ירושלמי דס"ל דהבבלי פליג ע"ז, ואמנם מרן השו"ע (סי' רכו ס"ג) פסק כהר"ר בזה, אך אף לירושלמי יש לחלק בין ברכות בריקים ורעמים שאחר שמיעתן עברו ובטלו מן העולם, לבין שאר ברכות השבח שעדיין השבח ניכר, כגון הנישואין, שאז יכול לברך כל שהשבח עדין היכר, ולבבלי אף אח"כ יכול לברך. וכך מחזור יותר שהר"ן הביא את דברי הירושלמי ואח"כ כתב את דבריו בעניין ברכת הנישואין ומוכח שלא חזר בו הר"ן מעיקר חילוקו בין ברכות השבח לברכות המצוות אלא רק לענין בריקים ורעמים.

עדי נישואין

ועוד יש להקשות על דרך זו של היב"א ביישוב המנהג הספרדי שלא לעשות חדר יחוד, אלא סומכים על הכניסה לבית בסוף החתונה, שהרי בכניסה לביתו אין עדים ואין מהני לנישואין, הלא בעינן עדי קיום.

וכתב היב"א (ס"ק ה) שא"צ עדים לנישואין הואיל וכבר עשה קידושין, ואין הנישואין אלא גמר הדבר ולא היה חב לאחריו ולכן מהני, דהא דלא מהני הובע"ד בקידושין היינו משום דחב לאחריו (כמבואר בקידושין סה:).

וכן הוכיח מהמאירי (כתובות ב. ד"ה ממה שאמר) שכתב שמועילים ייחודים שהיו לבעל באשתו, ולא נראה שהצריך עדים לכך.

וכ"כ האבני נור (אה"ע סי' שצה) ז"ל "נ"ל ברור דחופה אחר הקידושין לא בעי עדים, ולא דמי לקידושין דאפי' שניהם מודים לא מהני, דחופה לא היה דבר שבערוה מצד מה שנאסרת להעולם דכבר נאסרת משעת אירוסין, ומצד מה שניתרת לבעלה לא היה חב לאחרים, ומה שנעשית אשתו ליורשה ולטמא לה לא היה דבר שבערוה, ותדע דלא משתמיט אחד מהפוסקים לומר דחופה צריך עדים, וכן מעשים בכל יום שאין מייחדים עדים לחופת אלמנה דהיינו יחוד", וכן העלה סברא זו האור שמח (פ"י אישות ה"ב). וכן נראה שנקט הזבחי צדק (אה"ע סי' ה).

וכן כתב בשו"ת האלף לך שלמה (אה"ע סי' קלט) והוכיח כן ממעשה דארוס וארוסתו (גיטין נז.) דקרי ליה אשתו אף שלא נראה שהיה עדים על הנישואין. וכ"כ המרחשת (סי' א אות ג ע"ב) (יב' להוכיח מהרמב"ם (פ"ז אישות הכ"ג), וכ"כ החלקת יואב (אה"ע סי' ו) להוכיח מהרא"ש (ב"ב קמו) גבי מעשה דתורתנית.

אך כבר נחלקו בזה הראשונים, דתוס' ר"י הזקן בקידושין (המיוחס לר' אברהם מן ההר) כתב להדיא (דף י:) ז"ל "חופה היא שמייחדים שניהם בפני רבים בבית א' לבדם ועדים רואין היחוד", וכן נקטו המקנה (בקו"א סי' נה) והאבני מילואים (סי' לח סס"ק יז) שצריך עדים לנישואין, דהוי דבר שבערוה.

וסיים ביב"א שהנהוגים להזמין עדים לכניסה לבית יש להם ע"מ שיסמוכו.

בענין שבע ברכות בסעודת החתונה לדרכו של היב"א

אלא שיש להקשות על דרכו של היב"א, דחייב שבע ברכות מתחלק לשנים, הא' שמברכים קודם הנישואין, והב' שמברכים במשך ז' ימי הנישואין, ואף הרמב"ם חילקם, דבהלכות אישות (פ"י ה"ג) הזכיר את הברכות שמברכים קודם הנישואין (ו"א אחר הנישואין), ובהלכות ברכות (פ"ב ה"ט) הזכיר את ה' ברכות שמברכים בסעודות שעורכים בז' ימי המשתה, ע"ש ודוק.

ולכא' זה פשוט ששבעת ימי המשתה שבהם מברכים ז' ברכות אינן מתחילים אלא משעת היחוד שהוא הנישואין, ולא משעת הברכות שברכו בתחילה, וכן הביא היב"א (ח"ה אה"ע סי' ז) משו"ת בית יוסף (דיני קידושין סי' י) ז"ל "אע"פ שברכו שבע ברכות כיון שלא נתייחד עמה בביתו עדיין היא ארוסה שאין ברכת חתנים עושה הנישואין אלא כניסה לחופה וכמ"ש הרמב"ם (פ"י אישות) ומאחר שאינה אלא ארוסה אם מת הוא הסבלונות חוזרים" וכן כתב בשו"ת פרח מטה אהרן (ח"א סי' קיד).

וא"כ קשה כיון שאין מתייחדים אלא לאחר החתונה כיצד מברכים ז' ברכות בברכת המזון שעורכים אחר החתונה, הלא עדין אינה נשואה.

ובגליונות ליב"א (הנדמ"ח) כתב ז"ל ואף שלפ"ז צ"ע על הסעודה שעושים בינתיים, ומברכים ז' ברכות, ואם אינם נשואים עדיין מה מקום לזה. וי"ל דשמחה אריכתא היא, ולא כמחוסר מעשה דמי, ויש לצרף בזה דברי האומרים דחופה היינו בטלית". עכ"ל.

ונראה להרחיב את דבריו, דמש"כ דשמחה אריכתא היא, נראה דאפשר לחדש, שאף שאין האשה נשואה אלא עד שתכנס לחופה כמש"כ בשו"ת ב"י ופרח מטה אהרן הנ"ל, מ"מ י"ל דזה דוקא לענין ירושה ושאר דיני הנשואה, דבהכי איירי התם, אבל לענין שבע ברכות שפיר אפשר לברך אף קודם שתכנס לחופה.

ויסוד הדברים בשו"ת הרא"ש (כלל כו סי' ב) ז"ל "וששאלת חתן הבא ממקום אחר, וכאן כנס אשה ואחר שברך שבע ברכות מוליכה עמו למקומו מאימתי מונין שבעת ימי החופה, דע כי משעת הברכה מונין שבעה ימי החופה, כי החופה היא מקום יחוד חתן וכלה ומשעת הברכה שהותרו להתייחד מתחילין ז' ימי החופה הן בעיר שנעשית שם הברכה הן בעיר אחרת. וגם לא ידעתי טעם למה לא יאכלו בעיר או בשדה אחר הברכה בכל מקום שירצו, שמא כך היא סברתם אם יאכל בעיר אחרי שבעה ברכות יתחילו בעיר שבעה ימי החופה ואז לא תצא כלל מחופתה, אבל אין הדעת נוטה כך שיהיו תלויין שבעה ימי החופה באכילה ראשונה אלא בשבעה ברכות כמו שכתבתי" עכ"ל. הרי מבואר שהבין שז' ימי המשתה מתחילים משעת הברכות ולא משעת החופה (ועמש"כ בשו"ת יב"א שם סי' ז סס"א), וכע"ז כתב בחידושי ר' ראובן (כתובות סי' ח סוף אות א) דלשיטת הרמב"ם הברכה חתנים עצמה היא הנישואין לענין ז' ברכות. וכ"כ הגר"מ לוי בספרו ברכת חתנים (עמ' נט) ליישב מנהג הספרדים."

⁹ וע"ז אולי יש ליישב את דברי הריב"ש המובאים בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תצו) הנ"ל ששמע שמנה את ז' ימי המשתה קודם היחוד, ע"ש.

ובמרדכי ריש פ"ק דתשובות (סי' קלג) (הובא בדרכי משה סי' סב ס"ק יח) כתב ז"ל "ואומר ה"ר שמואל שאין לברך עכשיו ז' ברכות אלא בשבת, כדאיתא בתלמוד דלמא לא איסתייעא מילתא והדרי בהו, גם עכשיו אין נשואין בלא קטטה ודלמא הדרי בהו קודם הברכה שמברכין ביום ו' [בכניסת החופה]" עכ"ל. ומשמע מדבריו שהיו מברכים ז' ברכות גם קודם הכניסה לחופה, אלא שיש לחוש לקטטה ודלמא הדרי בהו, אבל מצד הדין מברכים גם קודם כניסה לחופה, וכן מוכח מיניה דאין לחוש במה שמקדים הברכה ליחוד. והרי זה ממש כדברי היב"א.^ט

ומש"כ דסמכין על השיטות שחופה היינו בטלית, בזה י"ל דהואיל ובהלכות ברכות המנהג קובע, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, כמש"כ בשו"ת תרוה"ד (סי' לד'), ע"כ כיון שנהגו לברך בסעודה וסמכו על הטלית שפיר דמי לברך, ואף שמצד הדין (לענין כיסוי ראש וכד') לא הוא נשואה.

וכ"כ הגר"ע עטייה (עלה עזרא עמ' פג) לענין חופת נדה, "אע"ג דקי"ל סב"ל אם נהגו לברך כדעת הפוסקים דסבירא להו הכי אין לבטל אותו מנהג אחרונים ומטעם זה נהגו באר"ץ ופיעה"ק ירושת"ו להכניס את הכלה לחופה ומברכין שבע ברכות בשבעת ימי החופה אף על פי שהיא נדה אף דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל דחופת נדה לא היא חופה ולדידהו עדיין היא ארוסה והוא ברכה לבטלה לסברתם מפני שנהגו על פי סברת הרא"ש דחופת נדה היא חופה וכפירוש חופה על פי דעת הפוסקים דסבירא להו דחופה לאו היינו יחוד אלא פריסת הטלית שפורסין בשעת השבע ברכות היא, ונמצא מנהג זה הפך מרן השו"ע (אבהע"ז סי' ס"א סעי' א) והרמב"ם ז"ל אפילו הכי אין לבטלו ואין בזה שום איסור משום דבמקום מנהג אין אומרים ספק ברכות להקל וק"ל" עכ"ד.

ודאיתנן להכי י"ל אף לענין מה שאין ברכות הנישואין סמוכות ליחוד בבית, די"ל דאף כאן לענין ברכות סמכו על המנהג שטלית היא חופה, וא"צ להגיע לדברי הר"ן דלא בעינן שיהא עובר לעשייתו בברכת השבח.

ונמצא לדרך זו דלדינא עדין היא ארוסה, אך נוהגים להחשיבה כנשואה ולברך ז' ברכות.

ובנשוא אשה בע"ש יצטרך להתיר עמה קודם כניסת השבת כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת, וכ"כ היב"א (שם סי' ט), ואף בבתולה.

סיכום מנהג הספרדים

נמצא א"כ שמנהג הספרדים מבוסס ומיושב, לדרך הישכיל עבדי הנישואין הן החופה והטלית, וצריכה כיסוי ראש לאחריה, וכן צריך להתכון לנישואין, ולדרך היב"א הנישואין נעשים בכניסה לביתו, ועד אז דינה כארוסה, ומ"מ שפיר אפשר לברך ז' ברכות כמשנ"ת.

ואם בכל זאת ספרדי רוצה לעשות ז' ברכות מטעמי נוחות וכד', צריך להזהר מחשש הוצאת לעז וכיסוי הראש, וכבר נתבאר שאם אינו מעמיד עדים אין לחוש להוצאת לעז ע"פ דברי הרשב"א בתשובה, שכל שאפשר לפרש כוונתו מטעם אחר ולא מצד חומרא אין חשש הוצאת לעז, וה"נ הכא אפשר שכוונתו לנוחות, אך עדיין יש חשש מצד כיסוי ראש ובוזה לא יועיל שאינו שוכר את החדר או שמשאיר דלת פתוחה כמשנ"ת, אלא יכול לומר להדיא שאינו מתכוון לקנות לשם נישואין (ומהיות טוב שגם הכלה תאמר כן).

אך עדין יש לחוש למה שעוררו חכמי זמנינו מצד המנהג המכוער, ונראה דאם אינו עושה חדר יחוד סמוך לחפה קבל עם ועדה, אלא לאחר הריקודים אין לחוש לזה, ובפרט אם אינו מאריך, ליותר מחצי שעה, ובפרט שחשש זה לא הזכירוהו הפוסקים, ועוד שכיום הוא שכיח טובא עכ"פ בקרב האשכנזים, ואפשר כיון דרש דש, וכל ערום יעשה בדעת כפי הציבור.

הערות לנוהגים לעשות חדר יחוד

הנה אמרתי לנכון לבאר כמה מהעניינים לנוהגים בחדר יחוד, למען יהיו לתועלת.

קנין חדר יחוד

ראשית לענין הקנין בחדר היחוד, כתב הדרך החיים ז"ל "וצריך ליחד להחתן אותו החדר, והוי כהכניסה לביתו" עכ"ל ומשמע מדבריו, שא"צ להקנות את החדר לחתן אלא די בהכנסה לרשותו, ובודאי שכ"ה לשיטת העיטור ודעימיה, שא"צ יחוד אלא הכנסה לחדר מיוחד. וכ"פ המ"ב (סי' שלט ס"ק לב) והחזו"א (סי' סג ס"ק יז).

אך מאידך לדעת הדרישה (סי' סא) והלח"מ (פ"י אישות ה"א) צריך שהחדר יהיה שייך לחתן, דבעינן יחוד והכנסה לרשותו, ולפ"ז צריך לקנות את החדר יחוד, וכך נהגו רבים בזה"ז להחמיר ולשכור את החדר יחוד, וכ"כ בתשו"ה (ח"ד סי' רפז).

בדיקת עדים קודם הכניסה לחדר

כבר נתבאר לעיל פלוגתת הפוסקים אי צריך עדים לנישואין, ונתבאר דלדעת רוב הפוסקים א"צ עדים, אך נהגו הנוהגים בחדר ייחוד להעמיד עדים על כך, ועוד נהגו שקודם כניסת החתן והכלה לחדר נכנסים העדים ומוודאים שהחדר ריק מאדם, ורק לאחר מכן נכנסים החתן והכלה, וכ"כ בתשו"ה (ח"ד אה"ע סי' רפז אות יט), ויש לעיין אי אריך למיעבד הכי או דלמא חומרא יתירא היא.

ובעצם שורש הספק הוא האם די שהעדי קיום יראו את מעשה הנישואין, או שצריך שיהא ברור להם שיש כאן מעשה המועיל לנישואין.

ונראה דיש לדמות זאת לנידון אחר, דהנה בשו"ע (סי' לא ס"ג) פסק "קידש באוכל או בכלי וכיוצ"ב שושה פחות משו"פ הרי זו מקודשת מספק שמא דבר זה שו"פ במק"א", ומקורו בקידושין (יב).

וכתב שם הבית שמואל (ס"ק ו) ז"ל "ונראה דאירי דהעדים יודעים ששו"פ במק"א אז י"ל דהיא מקודשת מדאו' אבל אם אינו ידוע להעדים אז הוי כאילו קדשה בלא עדים" עכ"ל, הרי מפורש שלשיטת הב"ש צריך שהעדים ידעו את כל פרטי המעשה.

וכן דעת העצי ארזים (ס"ק ח) שכתב שאם כת א' מעידה שהחפץ היה שו"פ וכת אחרת מעידה על מעשה הקידושין יש כאן חסרון של דבר ולא חצי דבר. וכן מוכח בדברי הפני יהושע (קידושין יב):. וכן פסק הערוך השולחן (סי' לא סע' יג) כדברי הב"ש.

ואזיל בזה הב"ש לשיטתו (סי' כז ס"ק יא) שבלשונות אשר אנו מסופקים אם הם לשון קידושין והיו עסוקים בעסקי קידושין ושניהם אומרים דהיה כוונתם לשם קידושין הוי ספק קידושין כיון דמספקא לן ה"ה דהעדים מסופקי' והוי כאלו לא היה עדים בדבר". וי"ל דהתם אם לא אמר לשון קידושין אין כאן כלל מעשה קידושין ודו"ק.

^ט ומיהו בסימן הקודם לכן משמע במרדכי דחופה היינו מסירת האב ולא ייחוד, וכמש"כ הדרישה (סה,א) בדעתו, ושמא דעות חלוקות הן, וצ"ע.

^י וע"ע בעין יצחק (ח"ב כללי ספק ברכות סע' כז) מה שהביא בזה.

אולם רבים מהאחרונים חלקו עליהם וכתבו שא"צ שהעדים ידעו שהחפץ שו"פ אלא די שיראו את מעשה הקידושין, כן כתב בספר טיב קידושין (סוס"ק י), ובבית מאיר (סע' ג), וכ"כ בשו"ת הגר"ש הכהן מוילנא (מקור חיים סי' צד) ובספר ברית יעקב (ח"ב סי' מב), והוכיח כן גם מדברי המהרי"ט (ח"ב סי' מג), וכן נקט כדבר פשוט הקה"י (החדשים, קידושין סי' כא). וע"ע בזכרון שמואל (סי' מט) מש"כ בזה.

ומיהו אף לאותם אחרונים צריך עכ"פ שתהא כת אחרת שתעיד על כך שהחפץ שו"פ, אך היד המלך (פ"ד אישות הי"ט) מלבד מה שחלק על הב"ש ואינו מצריך שהעדים ידעו מכל הפרטים, כתב לולי דמסתפינא אמינא שאף א"צ עדים כלל על שאר הפרטים דלא חשיב כדבר שבערוה אלא רק מעשה הקידושין עצמו, אבל שאר הפרטים אינם מצריכים עדים.

ונמצא דלדעת רוב האחרונים צריך שעדים יראו שחדר הייחוד ריק, ורק נחלקו אם צריך שאותם עדים יראו את החדר או שדי שיהיו עדים אחרים, ובדיעבד בודאי שאינו מעכב, דכל ענין עדי הנישואין שנוי במחל', ועוד שיש דעות שא"צ ייחוד ממש, ועוד שיש דעות שהחופה הועילה.

אם צריך לנעול הדלת

הנה כבר נתבאר שנחלקו הפוסקים (הב"ש והח"מ) אם לדעת הרמב"ם צריך יחוד הראוי לביאה או שדי בהכנסה לרשותו, ולשיטות שצריך יחוד א"כ צריך גם שלא יכנס שם שום אדם וכ"כ הרדב"ז (ח"א סי' קכא) שנוהגים לסגור את הדלת, דע"י זה מונע שלא יכנס שום אדם בשגגה. וכ"כ בשיירי כנה"ג (או"ח שלט ס"ק י) שאם יש חלונות פתוחים אין זה יחוד, ע"כ, ויתכן ואפשר לחלק בין חלונות לדלת סגורה, וק"ל.

ויש שכתבו שיש לסמוך על כך שהעדים עומדים בכניסה לחדר כשומרים, ויש שכתבו שעדין יש לחוש שמא העדים בעצמם יכנסו.

ובמנחת יצחק (ח"ד סי' כח אות ז) פשיטא ליה שדי ליחוד הראוי לביאה בדלת סגורה וא"צ שינעלנה.

שיעור הזמן שבחדר יחוד

הנה רבים נוהגים להאריך בחדר יחוד זמן רב, ואף למעלה משעה, וכבר נתבאר גנות הדבר, ובמיוחד כאשר האורחים ממתינים בחוץ, אך עכ"פ נכתוב את השיעור המינימלי ליחוד.

בדברי הבית שמואל (סי' סא סס"ק ב) והאבנ"ז (אה"ע סי' שיט) משמע דבעינן שיעור העראה, ומבואר בסוטה (ד':) שהשיעור הוא כדי לצלות ביצה ולגומעה, וכ"פ השו"ע (אה"ע סי' קעח ס"ד), והוא לערך כחמש דקות".

אך המקנה (קו"א סי' סד סס"ה) כתב דלא נזכר כן בשום פוסק שצריך להמתין כדי שיעור העראה.

וכתב המנח"י (ח"ד סו"ס צה) דהגרי"ז החמיר להצריך שהעדים יישארו שיעור זמן גדול על יד החדר יחוד.

בענין פריסת ההינומא

נהגו שקודם החופה הולך החתן ופורס את ההינומא על ראש הכלה, ונראה לבאר כמה עניינים במנהג זה.

מקור השם הינומא כתב רש"י בכתובות (יז':) שהוא מלשון תנומה שאין עיניה מגולות ופעמים שמנמנמת בתוכו.

הנה כבר נתבאר שלדעת התוס' ביומא (יג':) ההינומא היא החופה. וכתב הדרישה (סי' סה ס"ק א) ז"ל "מה שהולכין בזמנינו כל הקהל עם החתן או עם אביו בשחרית לכסות ראש הכלה היא הנקרא בזמנינו הכנסת כלה לחופה ע"ד שכתב המרדכי שמשחרית מתחיל הכנסת כלה לחופה שע"י זה אנו מקדימין (בברכת האירוסין) לומר חופה קודם לקידושין".

אך הט"ז (ס"ק ב) תמה על זה וז"ל "והוא תמוה האין כתב כן דהא כתב רמ"א בסי' נ"ד דהמנהג עכשיו דמה שמוליכים אותה תחת המפה שעל הכלונסות הוא חופה, ותו דהרבה פעמים שביום החופה בשעה שמסלקין הנדוניא אם אין החתן משוה הולך משם ולא ראינו עליו חיוב שישאנה מחמת כסוי ההינומא [וצ"ב בקושיה זו שאם רק פרס הינומא ולא קידש היאך מהני, וכה"ק הח"מ (ס"ק ט)], ותו דבהרבה מקומות מכסין הכלה בשחרית בלא חתן ואם כן האין הוא חופה בלא חתן, על כן נראה דלדידן לא הוי כסוי ההינומא חופה כלל אלא הכנה לחופה שתהיה אח"כ".

ובאמת שהב"ח (סי' סא) כתב ז"ל מכסין ראש הכלה בסודר שאז מסרה האב לחתן ולכן נוהגין במדינת רוסי"א להקפיד שלא לילך לכסות ראש הכלה בשחרית בלתי החתן עמהם ושהחתן יאחזו בכיסוי עם הרב והחשובים לכסות ראשה ונראה שזהו מ"ש התוספות (יומא שם) דבתולה שיוצאת בהינומא הוא חופה שלה" [וצ"ב שהב"ח היה חמיו של הט"ז, והיאך היה חילוקי מנהגים ביניהם בדבר זה], והביאו הח"מ (סי' נה ס"ק ט) וכ"כ הדג"מ (יו"ד סי' שמב במנהג וואלין, והערה"ש (סי' נה סט"ו) במנהג ליטא, וכ"כ שלחן העזר (ח"ג דף כה). במנהג ירושלים. אך הדג"מ שם כתב דמנהג אוסטרייך שאין החתן מכסה את ראש הכלה, וכ"כ הקיצו"ש (סי' קמז ס"ג) במנהג הונגריה.

נמצא א"כ שנחלקו הדרישה והב"ח עם הט"ז, אם יש לחוש לדעות שההינומא היא החופה, לדרישה והב"ח יש לחוש וע"כ צריך שהחתן בעצמו יפרוס את ההינומא, ולט"ז אין לחוש לכך, ופריסת ההינומא היא מטעמי צניעות או שתגלה שאינה מביטה בטבעת ולהראות שאינה מקפידה בשוויה (כמש"כ הרמ"א סי' לא ס"ב), או למניעת עין הרע, [וע"ע טעמים בספר שארית יעקב (דף פה.)].

ועוד נפק"מ ביניהם האם צריך שעדים יראו את פריסת ההינומא על ראש הכלה (עכ"פ לדעות שנישואין צריכים עדים), לדרישה והב"ח צריך, ולט"ז א"צ, וכ"כ הגר"ש ואזנר (שביבי אש סי' יב) לתלות בזה, וכן צריך שיתכון לקנין (אמרי דוד סי' כט).

עוד יש לעיין במנהג זה, דהנה נודע בשערים ספיקו של המל"מ (פ"י ה"ב) האם מועילים נישואין קודם הקידושין, ונחלקו בזה הפוסקים, המל"מ מצדד דמהני, וכ"כ הבית מאיר (סי' נה) והחיד"א ביעיר אוזן (מערכת ח אות יג), אולם היש"ש (כתובות פ"א סי' יז) והישוע"י (סי' נה ס"ק ד) ס"ל דלא מהני חופה שקודם הקידושין, והביא כ"א ראיות לשיטתו מהראשונים.

וכתב השער המלך (חופת חתנים סע' ח) דאין בזה מחלוקת בין הראשונים, אלא לכ"ע אם בשעת הקידושין איתא לחופה מהני, ואם עשה את החופה קודם הקידושין וסילק את החופה לא מהני. וכ"כ המקנה (סי' כו ס"ב) והמהרא"ל צינץ ביעלת חן (סי' י).

ופריסת ההינומא נעשית קודם הקידושין, ולפי השעה"מ מהני משום שגם לאחר הקידושין הכלה נשארת מכוסה בהינומא, וא"כ יש כאן חופה בשעת קידושין, וכ"כ האבנ"ז (אה"ע סי' שצו) אך לפ"ז יש להקפיד דפעמים שאין החתן פורס את ההינומא בצורה טובה, ואם הכלה מסירה את ההינומא ואח"כ מחזירה אותה על ראש הכלה, וא"כ

^א עיין מנח"י ח"ד סי' צד.

נמצא שלא נשארה החופה בשעת הקידושין, דמה שהאם פורסת אין זה חופה (וכמש"כ הט"ז), וא"כ לא מהני. ומיהו בדיעבד ודאי שאין להקפיד, דכל ההינומא היא רק כמנהג וחומרא בעלמא ע"פ הב"ח שכתב שנהגו לחוש לכל הדעות.

ויש עוד שדנו על ההינומא מצד שאין העדים מכירים את הכלה, עיין בזה בשו"ת יביע אומר (ח"ד אה"ע סי' ה ס"ק ו).

ובאשר לספרדים כתב הילקוט יוסף (שובע שמחות פ"ו ס"ב) שלא נהגו בפריסת ההינומא, אך בספר משכנות הרועים (מע' קידושין אות כח) וברית כהונה (אה"ע, מע' קידושין אות ה) כתבו שנהגו לכסות את ראש הכלה, אך נראה שאין זה מטעם הקנין שבהינומא אלא מטעמי צניעות.

ו' ו' ז' ז'

עוד נהגו רבים שלאחר החופה מוליך החתן את הכלה אל החדר יחוד, ויש לדון אי אריך למיעבד הכי או לא.

הנה מקור המנהג הוא בספר פרי האדמה (ח"ג דף יד:) שכתב "ולדעת הט"ז בהולכה שמוליך אותה החתן בידו לבית הנישואין קונה אותה בהולכה זו, והב"ש פליג על זה, וא"כ לפי מה שפקפק הכנה"ג בחופה שלנו זה שהחתן מוליכה בידו לבית הנישואין יותר מד' אמות הוא מנהג נכון כשהיא טהורה" עכת"ד.

וכוונתו לדברי הט"ז בסי' נו (ס"ק ד) ז"ל "שהבעל הולך עמה מן החופה לבית הנישואין קנאה לכל דבר", וכ"ה בסי' סד (ס"ק א) ע"ש בדבריו.

אך הבית שמואל (סי' סד ס"ק ו) הביא את דברי הט"ז וסיים "ואין נראה".

וכן הביא מנהג זה ר' אהרן בן שמעון בספרו שער המפקד (טז:) שהמנהג להוליך החתן את הכלה בידו לבית הנישואין, ומנהג זה נכון כשהחופה נערכת בע"ש (היינו משום שבמקומו לא נהגו לעשות חדר יחוד, כמנהג הספרדים), ושם תמה על המנהג שאם מצד הקנין היה די רק בהולכה בד' אמות הסמוכות לחדר יחוד, וכתב טעם אחר למנהג, דע"י זה ארווחא שאין הפסק בין ברכות הנישואין לבין החדר ייחוד [וכמו שהעיר המקנה (ר"ס סב)]. ויש שפקפקו על המנהג מצד הפריצות שבדבר, שאסור לבעל להראות חיבה לאשתו ברבים, וכן הביא בשו"ע המקוצר (ח"ז עמ' שכט) בשם הגר"מ שך ועוד מגדולי רבני דורנו שיצאו נגד המנהג הזה שאינו דרך צניעות.

אך בספר כלילת חתנים (ס"י אות ד) הביא מנהג זה ז"ל "והחתן והכלה יוצאים מחופתם לביתם בחיבוק ידיים" משמע שכבר מתחילת החופה ולא רק בד"א הסמוכות, וכן הביא בספר שלחן העזר לר' יצחק צבי ליבוויץ (ח"ב סי' ח, שמלה לצבי ס"ק ג). ובאמת שבימינו רבים הם הנוהגים כך, ואולי כיון דדש דש, ובפרט דכך הוא מנהג ישראל, וכל ערום יעשה בדעת, וכל מקום לפי מנהגו.

ויש להעיר שאף לדעות שהחדר יחוד מעכב ואין האשה נשואה, מ"מ אין איסור לבעלה לגעת בה, אף שהיא רק ארוסה, דכל הדין שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה הוא רק בביאה ולא בנגיעה, ואף בדרך חיבה כחיבוק ונישוק מפורש בתלמידי רבינו יונה בשיטה מקובצת (כתובות ז: ד"ה אמר אביי) שמותר, לגבי ארוסה שביהודה.

